

Gaal György

A Richter-ügy

Egy tudós útja az erkölcsi bukásig

A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem történetét három nagy periódusra tagolta a világtörténelem. Az első az 1872-es alapítástól a román megszállást követő 1919-es elvételig terjed. Rövid budapesti intermezzo után 1921-ben az intézmény Szegeden lel új otthonra. A második bécsi döntést követően az egyetem 1940 őszén újra Kolozsvárt nyithatja meg kapuit, s itt működik 1945-ig, amikor külön erre utaló törvényrendelet mellőzésével, egy új magyar tan nyelvű kolozsvári állami egyetem felállításával beszüntetik működését.¹ Az egyetem 73 éves történetéből az első, 47 éves szakasz a leghosszabb s talán a legjelentősebb is. Ezt két időszakra lehet osztani: 1897 tájáig tart az egyetem megerősödése, ekkoriban folyik a legfontosabb épületek felhúzása. A következő két évtizedben a magyar tudományosság nemzetközileg elismert tényezője, az oktatás mellett rangos intézetek működtetője.

1897 tája a tanári kar szempontjából is határvonalat jelent: ekkor távozik az alapítók nemzedéke, s helyét új, tehetséges, jól felkészült és már szakosodott tanári kar veszi át. Számos tanszéknél csak egyszer történik tanárcsere. A többszöri cserének rendszerint a fővárosi egyetem elszívó ereje vagy a tanár megbetegedése, halála lehetett az oka.

Egyedülálló a növénytani tanszék s a hozzá kapcsolódó intézetek, táruk esete. Míg az első nemzedéket képviselő Kanitz Ágost (1843–1896) becsülettel kitölti a maga időszakát, s mint a magyar botanika egyik nagy egyénisége vonul be a magyar tudománytörténetbe, a második nemzedéket hárman is képviselik. S ráadásul a leghosszabb ideig oktató Richter Aladár (1868–1927) botrányos körülmények között kénytelenek nyugdíjazni.

Richter pályafutása Kolozsvárig

Richter Aladár 1868. január 5-én született Rimaszombaton egy kereskedő családjában. Ennek eredetéről, még szülei nevééről sem találtunk adatokat.² Valószínűnek tekinthetjük, hogy német ősökkel is rendelkezett a család, de katolikus vallásuk alapján nem lehettek cipszerek. Tény, hogy Aladár már kora ifjúságától jól beszélt a német nyelvet, később rendszeresen közölt németül is. Az 1835-ben városi rangra emelt Rimaszombat az ő gyermekkorában Gömör-Kishont

Gaal György (1948) – irodalom- és helytörténész, PhD, Kolozsvár

¹ Vö. Gaal György: *Egyetem a Farkas utcában*. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai. Kvár 2012.

² A legtöbb életrajzi adat forrása *Richter Aladár*. = Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. XI. Bp. 1906. 960–964.

vármegye székvárosa volt. 4600 lakosának fele katolikus, a másik fele protestáns és izraelita. 90 százalékuk magyarnak vallotta magát, a többi németnek és tótnak.³

A jövődö tudós a Rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban tanult érettségiig. Ennek megalakulása 1853-ra tehető: ekkor a helybéli református és a szomszédos oszgyáni evangélikus tanintézet egyesült 6 osztályos gimnáziummá. Richternek az 1878/79-es tanévben indult első gimnáziumi osztályával nőtt ki főgimnáziummá az intézet. Az 1885/86-os tanév végén a 25 fős osztályból 17-en teszik le sikeresen az érettségit.⁴ Pályáját meghatározó természetrajztanára Fábry János (1830–1907): híres botanikus, növénygyűjtő. Az ő hatására már 15 évesen eljegyzti magát a növénytanal. Fábryról halálakor szép megemlékezést ír,⁵ sőt egy növényt is elnevez róla (*Rubus Fabryi*).

A budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem bölcsészeti karára 1886 őszén iratkozik be Richter. A fővárosi egyetemnek nem volt külön természettudományi kara. A növénytan oktatása 1851-ig az orvosi kar keretében történt, lévén ez az orvostanhallgatóknak és a gyógyszerészszelelölteknek is kötelező tantárgy. Akkor átkerült a bölcsészeti karra, ahol Gerenday József 1862-ben bekövetkezett haláláig volt a tárgy professzora. Különben e tárgy nem tartozott a kar erősségei közé. A következő professzor Jurányi Lajos (1837–1897) lett. Ő Eperjesen ugyanannak a Hazslinszky Frigyesnek a tanítványa volt, aki Fábryt is útnak indította. 1862-ben szerzett orvosdoktori diplomát, s külföldi tanulmányok után 1866-ban foglalta el a tanszéket. Három évtizeden át ő volt a magyar botanika legnagyobb tekintélye. Az MTA is tagjai közé választotta. A következő nemzedékek mind az ő kezei alól indultak. Főleg a növényélettan és növényanatómia vágott érdeklődési körébe. Az első félévben általános, a másodikban rendszeres növénytanú kurzusokat tartott „orvos- és tanárjelöltek” számára.⁶ Külön gyakorlatokat hirdetett a gyógyszerésznövendékeknek. A haladottabbak mikroszkópiái és növényleírású gyakorlaton vehettek részt. A második félévben növénytanú kirándulásokat is szervezett. Richter diákoskodása idején Mágócsy-Dietz Sándor (1855–1945) volt az első tanársegéd, aki 1897-ben a tanszéket is megöröklö. E tisztséget még Filarszky Nándor töltötte be, Borbás Vince pedig magántanári előadásokat tartott. Richter 1887-től kezd dolgozatokat közölni (*Magyar Növénytanú Lapok, Természetrajzi Füzetek*). Végzősként elnyeri a Margó-díjat. 1890-ben megszerzi a bölcsészeti doktorátust.⁷

Középkölelában szeretne tanítani, de szakjába vágó állást nem kap. Úgyhogy elszegődik a verseci Községi Főreáliskolába méghozzá franciatanárként. Egy osztályban földrajzot is tanít. A tanintézet akkor hétosztályos, a következő évben indul az érettségiző VIII. osztály.⁸ Ebben a fővárostól meglehetősen távoli helységben ismerkedik a tanári pályával, s közben 1891-ben megszerzi a földrajz–természetrajz szakos tanári oklevelet. Az iskola értesítőjében már szaktanulmányt közöl: *Kubinyi adatai és a Királyhegy flórája* (Kritikai közlemény).⁹ Szülőföldjén végzett személyes kutatási eredményiről számol be. A következő tanévre ezerforintos tanulmányi

³ *Gömör és Kis-Hont vármegye*. Bp. [1903]. 108–120. (Borovszky Samu [szerk.]: Magyarország vármegyéi és városai.)

⁴ Uo. 347–348; A rimaszombati egyesült protestáns gimnázium XXXIII-ik Értesítője az 1885/6. tanévről.

⁵ Richter Aladár: *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum növénytáráról az 1907. évben Fábry Jánosra való megemlékezéssel*. [arcképpel] Kvár 1908.

⁶ A budapesti Kir. Magyar Tudomány-Egyetem Tanrendje 1886/87. tanév első felére (és a következő tanévekre 1889/90-ig)

⁷ Vö. A budapesti Kir. Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja 1886/87-től 1897/98-ig.

⁸ A verseci Községi Főreáliskola Értesítője az 1890–91. tanévről. Versec 1891.

⁹ Uo. 3–8.

ösztöndíjat kap. Egy fél évig a müncheni egyetemen tanul, majd francia, belga, angol és svájci egyetemi intézeteket keres fel.

Az 1891/92-es tanév első félévét ismételt állítása szerint kolozsvári tanársegédként töltötte Kanitz Ágost mellett. Talán még Göttingenbe is hívták, de ő Kolozsvárt választotta. Az egyetemi évkönyvekben e tanév első felében Chețianu Ambrus, a másodikban Héjjas Imre IV. éves hallgató (megbízottként) szerepel tanársegédi beosztásban.¹⁰ Esetleg még a félévet sem töltötte ki?

Az aradi Királyi Főgimnáziumhoz 1893. február 6-án kap miniszteri kinevezést, s február 20-án foglalja el földrajz–természetrajz szakos helyettes tanári állását.¹¹ Alkalomadtán tanít szépírást és németet is. 1894 őszétől alkalmazják rendes tanárként. Az 1893/94-es aradi értesítőben előző évi tanulmányútjáról közöl – különnyomatban is közzétett – 44 lapos beszámolót.¹² Az 1894/95-ös értesítőben a brüsszeli állami botanikus kertet mutatja be.¹³ A következő értesítő már arról tudósít, hogy Richtert áthelyezték a fővárosba: „három évi itt működése alatt úgy a tanulók, mint kartársai rokonszenvét kiérdemelte”.

A nagy múltú aradi főgimnáziumtól egy egészen fiatal fővárosi gimnáziumhoz pályázik át 1895 őszén: a budapesti I. ker. Állami M. Kir. Főgimnáziumhoz. Az iskolát 1892-ben állították fel, s Richter érkezésekor nyílt meg az V. osztálya.¹⁴ Az iskolának korábban Jancsó Benedek, ekkor Badics Ferenc az igazgatója. Mindketten országosan ismert tudósok. A tanári kar elég gyakran cserélődik, mert jobb állásokra pályázó jeles személyiségek vállalnak itt hosszabb-rövidebb ideig órákat. Richter nevével már az első tanévben feltüntetik, hogy a Természetudományi Társulat növényteni szakosztályának és a Magyar Földrajzi Társaságnak a tagja. Szaktárgyain kívül franciát és szépírást is tanít, a természetrajzi szertár őre. Az 1896/97-es tanévben április 1-jétől tanulmányi szabadságot vesz ki: egy félévet Graz egyetemén tölt fiziológiai és növényanatómiai kutatásokkal, majd Németország, Dánia, Svédország, Belgium és Hollandia egyetemi intézeteit keresi fel. A következő tanév alatt megszerzi a fővárosi egyetemen a magántanári címet (fiziológiai és szisztematikai növényanatómia), s miniszteri megbízatással óraadást is vállal: a felső szőlő- és borgazdasági tanfolyamon a növénytant adja elő heti 4 órában, a VI. kerületi Állami Felső Leányiskola továbbképző tanfolyamán zoo- és fitofiziológiai előadásokat tart heti 2 órában. 1898. március 15-től a Magyar Nemzeti Múzeum Növényteni osztályának lesz az ideiglenes vezetője. Az iskola értesítője mint „kiváló tanárt” búcsúztatja, aki tudományos képzettségének „tágabb tért keresve” vált meg az intézettől.

A Magyar Nemzeti Múzeumnál a Növénytár őrévé nevezték ki Richtert. Elődje, Istvánffi Gyula a kolozsvári egyetem tanszékére távozott. Nem egészen egy esztendő alatt egyetlen munkatársával, Bernátsky Jenővel legfeljebb rendezgette a tár anyagát. Történt azonban, hogy Istvánffi nem találta meg számításait szülővárosában, s elfogadta a minisztériumtól felajánlott igazgatói állást a fővárosban. 1898. november 1-től szabadságot vett ki az egyetemen. Helyettesítésére Richter Aladár vállalkozott 1899. januárjától kezdve.

¹⁰ Vö. A Kolozsvári Magyar Királyi Ferencz József Tudomány-Egyetem Almanachja és tanrendje az 1892–93-ik tanév I. felére; Ua. az 1892–93-ik tanév második felére.

¹¹ Az aradi Királyi Főgimnázium Értesítője az 1892–93. iskolai évről. Arad 1893. (És a következő értesítők 1895–96-ig.)

¹² Richter Aladár: *A német, francia, belga, angol és svájci egyetemek és akadémiák, azok természetrajzi, főképp növényteni intézetei, múzeumi és botanikus kertjei.* Arad, 1894.

¹³ Richter Aladár: *A bruxellesi állami botanikus kert.* Az aradi Királyi Főgimnázium Értesítője 1894–95. 3–22.

¹⁴ A budapesti I. ker. M. Kir. Állami Főgimnázium Értesítője az 1895/96. tanévről. Bp. 1896. (És a következő értesítők 1897/98-ig.)

Ezekre az évekre esik Richter családalapítása. 1896–1897 táján nősülhetett meg, felesége a szintén katolikus Müller Julianna. Öt gyermekük született: Aranka (1897–?), Aladár (1898–1950), Béla, Margit, Julianna-Emília. Az utóbbi már Kolozsvárt jött világra 1903. február 24-én, s június 1-jén keresztelték.¹⁵ Édesapja gyászjelentésén mint dr. Póka Istvánné szerepel. A gyermekek közül ifj. Aladár lett jeles személyiség. Örökölte édesapja rajzkészségét, s iparművészként országosan számon tartották.

A kolozsvári egyetem növényteni tanszékén

A növénytant magasabb szinten Kolozsvárt az 1775 óta működő Orvos-sebészi Tanintézetben oktatták. 1838-ban létesítették a tanszéket, mely össze volt kötve a vegy- és természettannal. Első tanára a Bécsben végzett Bágyi Joó István (1806–1881) orvosdoktor volt. 1869-es nyugdíjazása után Szóts Emil főorvos tanította e tárgyakat helyettesként az egyetem megnyitásáig. A város legjelesebb botanikusának Brassai Sámuel (1800–1897), a múzeumi fűvészkert öre számított. Sokan az egyetemi tanszék várományosának is őt tartották. A fővárosi döntéshozók végül őt az elemi matematika tanszékére nevezték ki, s a növényteni katedrát a 29 éves Kanitz Ágost kapta. Ő vette át Brassaitól a Mikó-kertben kialakított fűvészkertet és az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) növényteni gyűjteményét. Ezután még évekig a Mikó-kert egykori gazdatiszti laka (Brassai korábbi lakása) volt az intézet székhelye, csak 1889-ben jutottak a központi, guberniumi épületben őt szobához. 1895-ben megkapták a guberniumi épület földszintjéről kiköltöző könyvtár 11 nedves helyiségét is. Kanitznak rendszerint egy tanársegéd állt rendelkezésére, s 1873-ban egy kerteszt is kapott Walz Lajos (1845–1914) személyében. Fő érdeméül a Magyar Növényteni Lapok (1877–1890), az első magyar nyelvű szakfolyóirat megindítását szokták emlegetni. Ő létesítette a szakkönyvtárat is, valamint átrendezte botanikus kertté a Mikó-kertet. Bár ez – Richter szerint – legfeljebb egy iskolai növénykert színvonalát képviselte.

Kanitz halála után 1897. február 15-én Istvánffy Gyulát (1860–1930) nevezték ki a tanszékre. A kolozsvári egyetemen Kanitz tanítványa, majd tanársegéde volt. 1883-ban Kolozsvárt, 1892-ben Budapesten szerezte meg a magántanári habilitációt. A Magyar Nemzeti Múzeumtól pályázott át Kolozsvárra. Itt megörökölte Kanitz tisztségeit. László Ferenc majd Dabóczy Ernő tanársegédek mellett Walz Lajos kertész és Farkas Kálmán preparátor volt segítségére. Főleg a botanikus kert szakszerű átrendeztetésével ért el sikert: növényföldrajzi csoportokat alakított ki, sziklacsoportot építtetett, három kör alakú vízmedencét létesített. Az ő idejében kellett átadni az egykori gazdatiszti lakot, hogy helyére a Nőgyógyászati Klinika épüljön. Így 1897-ben ő költözteti be az új központi épület éppen befejezett keleti szárnyának földszintjére (9 helyiség, 2 folyosó) az intézetet. 1898-ban a Földművelésügyi Minisztérium keretében egy „Országos Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampeológiai Intézet”-et létesítenek, s ennek első igazgatójául kérik fel Istvánffit, aki elvállalja a szervező nem könnyű tisztségét. Egyelőre csak szabadságot kér a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól.¹⁶

¹⁵ Vö. *Matricula Baptistorum XIII. 1902–1907.* 86. (A kolozsvári Római Katolikus Szt. Mihály Plébánián.)

¹⁶ Az előzményekre lásd *A kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem növényteni intézete és botanikus kertje (1872–1904).* = Richter Aladár: *Egy magyar természetbúvár úti naplójából.* II. Kvár 1905. 127–459. (a továbbiakban: Richter Aladár: *Természetbúvár*); Györfly István: *Kolozsvár botanikus múltja.* [Rektori székfoglaló.]

Így válik Istvánffi utódául itt is Richter: 1899. január 15-től kapja meg a helyettes tanári megbízatást. Istvánffi 1900 végén lemond a kolozsvári állásáról, s a tanszéket meghirdetik. Méghozzá ketté osztva: általános növénytan; növényrendszertan. Richtert az uralkodó 1901. október 13-án kinevezi az általános növénytani tanszékre, majd 1902. július 13-án Borbás Vince budapesti címzetes rendkívüli tanár kapja meg a növényrendszertant.¹⁷ Richter, miután már két és fél éven át vezette a teljes növénytani tanszéket, egyáltalán nem örvend a bifurkációnak. Át kell adnia a herbáriumok jó részét, majd 1903 decemberében a minisztérium a Botanikus Kert igazgatói tisztségébe is Borbást nevezi ki. Ez a bifurkáció 1905. július 7-én, Borbás hirtelen halálával ér véget. Richter 1907. szeptember 26-án kelt „hivatalos szakjelentésében” nem ajánlja a karnak a növényrendszertani tanszék betöltését, s addigi létét is károsnak minősíti.

Richter Aladár e bifurkációs három tanévtől eltekintve 14 éven át a növénytan oktatásának és kutatásának teljhatalmú képviselője volt a kolozsvári egyetemen. Ő töltötte be a Növénytani Intézet és a Botanikus Kert, valamint az EME Növénytára igazgatói tisztségét. Borbás halála után a Növényrendszertani Intézet megszűnt, de mint jogositott tanár Richter növényrendszertani előadásokat is hirdethetett.

A Növénytani Intézet székhelye az új központi épületben volt, itt a földszinten 18 helyiség, a szuterénben még 4 helyiség állt rendelkezésére. A délkeleti sarokterem szolgált az igazgató fogadószobájául és laboratóriumául. Mellette volt egy kisebb helyiségben a könyvtár, azon túl a 78 helyes előadóterem. Ezekon kívül kisebb-nagyobb laboratóriumok, preparatórium (növényszáritóval), asztalosműhely és tárolóhelyiségek tartoztak az intézethez. A sarkon található széles folyosók muzeális tárhelyül szolgáltak. 1901-ben Richter Botanikus múzeumot hozott létre – elsőnek az országban. Ennek feladata főleg az előadásokhoz szükséges szemléltetőanyag biztosítása volt, de a nagyközönség is megtekinthette.¹⁸ Az EME-herbáriumot 1901-ben egy ritka jelentőségű növénygyűjteménnyel gazdagította: a nagyszebeni Állami Gimnáziumtól megszerezte a Baumgarten-gyűjteményt, mely 10 ládába csomagolva érkezett Kolozsvárra.¹⁹ Miután az EME-herbáriumokat elvitték Borbás intézetébe, azok helyét a folyosókon a múzeumi tárlók foglalták el. A minisztérium támogatásával készítettett vörösfenyő szekrényekben helyezte el az anyagot úgy, „mint sehoh Európában”.²⁰ Miután az EME-növénytár Borbástól visszakerül Richter kezéhez, annak számára 1905-ben kibérelteti a Ferenc József út 2. sz. alatti ún. Benigniház II. emeletén az egyik lakást, a másikba ő maga költözik be családjával. Miután 1906-ban a Farkas utcai régi színházépületet megveszi az állam az egyetem részére, annak helyiségeibe rendezi be Richter a Botanikus múzeumot. Az ő és munkatársai, tanítványai gyűjtése nyomán

= Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1929/30. évi működéséről. Szeged, 1932. 17–44; Nagy-Tóth Ferenc – Fodorpatáki László: *A növénytani oktatás és kutatás történetéből a kolozsvári tudományegyetemen*. Botanikai Közlemények 85(1998). 1-2. 109–123.

¹⁷ A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Almanachja és tanrendje az 1899–900. tanév I. felére. és folytatólagosan a füzetek 1913–14-ig. 1910–11-től az Almanach külön füzetben jelenik meg.

¹⁸ Vö. Richter Aladár: *Természetbivár*. II. 236–288.

¹⁹ Johann Christian Baumgarten (1765–1843) az egyik legnagyobb német természettudós. Bécsben orvostanhallgatóként tanulmányozta a botanikát. Növénygyűjtés céljából jött Erdélybe, s 1801-től haláláig Segesváron volt orvos. Az erdélyi flóra első tudományos leírója. Rendkívül értékes herbáriumma ma is a kolozsvári egyetem tulajdonában van.

²⁰ Richter Aladár: *Jelentés az Erdélyi Országos Múzeum növénytáráról az 1901. évben különös tekintettel a múzeumi s botanikai munkálkodás lehetőségére Kolozsvárt*. Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-természettudományi szakosztályából. II. természettudományi szak. XXIV(1902). 1902. 115–122.

nagyon gyorsan gazdagodnak a gyűjtemények, egyre több helyre lenne szükség. Állandó panasz, hogy nincs elég segédszemélyzet a feldolgozáshoz.

Az oktató- és segédszemélyzet megválogatásában nagyon igényes volt Richter. Csak doktrátussal vagy tanári diplomával rendelkezőket vett maga mellé rendes tanársegédül. Többnyire végzős hallgatókat alkalmazott demonstrátorként, néha négyet is, továbbá négy-hat díjazatlan demonstrátort. Az idősebb demonstrátoroknak tanársegédi megbízatást adott.²¹ Az 1900/1901-es tanévtől Györfly István négy tanéven át demonstrátor, két évig megbízott tanársegéd is. Mellette Kritsfalussy István, Futó Mihály, Taffner Vidor szolgál hosszabban. Az 1904/1905-ös tanévben már dr. Futó Mihály az első rendes tanársegéd. Ebben az évben Varga Sándor és Gulyás Antal a demonstrátor. Borbás halála után az ő alkalmazottjait is átveszi Richter. Úgyhogy 1906/1907-ben Futó mellett Valentiny Elvira II. tanársegéd. Rövidesen megszerzi a doktori címet. Ekkor kerül az intézetbe Pápai József demonstrátorként. 1907–1909 között – miután Futó távozik – Valentiny kisasszony az egyetlen rendes tanársegéd. 1907-ben három demonstrátor is megbízott tanársegéd Valentiny mellett. Ebben az évben jelenik meg Szabó Endre demonstrátorként. A külföldi tanulmányokra távozó Valentiny Elvira helyére Szabó Endre kerül a tanársegédi tisztségbe 1909-ben, rövidesen megszerzi tanári diplomáját. Mellette megbízott tanársegéd Pápai József. Ez a felállás négy tanéven át tart, 1913-ig. 1910-től egyetlen demonstrátor sem szerepel. A tanszék első adjunktusa az 1913 őszen hazatérő Valentiny Elvira lesz. A tanügyi alkalmazottak mellett 1901-től jelenik meg Péterfi Márton (1875–1922), eleinte ideiglenes jelleggel, majd mint Déváról szolgálattételre berendelt állami elemi iskolai tanító, aki az igazgató jobb keze lesz. Kinevezeti az EME-növénytar segédőrének is. A múzeumi személyzethez tartozik Farkas Kálmán preparátor (laboráns). Nyugalomba vonulása után 1907-től Zsák Zoltán tanárjelölt tölti be a tisztséget. 1910-től Bodor István a „konzervátor”. A Botanikus Kert közvetlen gondozása Walz Lajos kertész munkaköre. Mikor őt a kerttel együtt átveszi Borbás, akkor 1904-től a kísérleti kert gondozására felveszik Gürtler Kornélt. A megosztottság felszámolását követően Walz kertinspektor Gürtler kertészi besorolást kap. Mellettük a kert őrzésére két alkalmi szolgát vehettek fel.

Az intézet oktatómunkája az igazgató professzor kezében összpontosult. Az I. és II. félévben is a heti 5 órás főkurzus az Általános növénytan volt. Ezt rendszerint orvos- és gyógyszerész-hallgatók, valamint tanárjelöltek részére hirdette meg, néha hozzátette, hogy „demonstrációkkal egybekötve”. A Növénytani „mikroszkópiumi gyakorlatokat” a tanárjelölteknek 8, a gyógyszerészhallgatóknak 6 órában ajánlotta. Félévenként a haladottabbaknak heti 10 órás foglalkozást tett lehetővé az intézetben. Ezeket a gyakorlatokat főleg a demonstrátorok, tanársegédek irányíthatták. Időnként felbukkan a Növényrendszertan növénymeghatározásokkal gyakorlati alapon című heti 3 órás tevékenység. Úgynevezett speciális vagy nyilvános (publicum) előadásokat nem hirdetett Richter. A tanszékvezető előadásait a magántanárok egészíthették volna ki. Ismerve Richter szörszálhasogató természetét, nem mertek tárgyából habilitációra jelentkezni. 1908-ban Péter Béla gazdasági akadémiai tanár nyerte el az orvosi növények morfológiája és ökológiája tárgykörben a magántanári címet, s meg is hirdette előadásait. 1913-ban Györfly István, akkor már lőcsei főreáliskolai tanár a magasabb rendű virágtalan növények alak-, alkat- és rendszertana tárgykörből habilitált.

²¹ A személyzet besorolását pontosan tükrözik az egyetemi Almanachok.

Richternek tanárként nem volt jó híre. Feltétlen engedelmességet, nagy pontosságot követelt. Ő maga jegyzi meg: „Legalább is az én auditoriumom kötelékébe tartozó ifjúság aligha »dicsekedhetik« el azzal, hogy könnyű szerrel jutott volna el az okleveléhez.”²² Főkéllégiumának 1904/1905 folyamán az I. félévben 118, a II. félévben 71 hallgatója volt. A mikroszkópos gyakorlatokon mindkét félévben 25 tanárjelölt és 40 gyógyszerész-hallgató vett részt.²³ Beosztottjait a kimerülésig dolgoztatta, s alig törődött a honorálásukkal. Egyik igen vitatott intézkedése volt, hogy 1910-től munkanaplót vezetett be: mindenkinek érkezésekor alá kellett írnia az óra megjelölésével, majd távozásakor nemcsak az órát, hanem az elvégzett munkát is kénytelen volt bejegyezni. Ilyen nyilvántartás más tanszékeken nem működött.

Tanítványai közül különösen büszke volt Györffyre, Futóra, Valentinyre, akik az ő irányításával doktoráltak és írtak több szakdolgozatot. 1912. december 16–22. között 13 előadó részvételével megszervezte intézete első tudományos ülészakát.

Egyetemi kurzust nem tett közzé, de egyik tanítványa, Köblös Zoltán 1901–1902-ben lejegyezte *Rendszeres növénytan* előadását, s litografálva sokszorosította két kötetben.²⁴

Az egyetemi tisztségekben való évi rotáció során 1905/906-ra őt választották a Matematika-természettudományi kar dékánjává. Mint a sajtó megjegyezte, ő volt karának addigi legfiatalabb dékánja.²⁵ A következő tanévben a prodekáni tisztséget viselhette.

Richter két alapítására volt büszke: az egyik a Botanikus múzeum, melynek anyagát az 1910-es években már 13 helyiségbe szétszortott 118 szekrényben őrizték. A szekrényeket megszámozták, és kimutatást készítettek a bennük tárolt anyagról. Évről évre nőtt a látogatók száma: 1906-ban 261, 1907-ben 320, 1911-ben 711, 1912-ben 756, köztük Lipót Szalvator főherceg.²⁶

A Botanikus Kert ügye foglalkoztatta a legtöbbit. Még kolozsvári kinevezése előtt bejárta Európa s különösen Németország majd minden fontosabb botanikus kertjét. Tapasztalatairól először 1894-ben számolt be,²⁷ majd *Egy magyar természetbúvár úti naplójából* címmel közzétett egy kétkötetes, több mint 700 oldalas munkát, amelyben 21 európai botanikus intézet és kert mellett bemutatja saját kolozsvári intézetét is. „Ezen útjaimnak ez idő szerint az volt a főcélja, hogy a művelt nyugatnak lehetőleg összes főiskoláját, főleg botanikus intézeteit s múzeumait [...] autopsyia és részletesebb tanulmány alapján ott a helyszínen megismerjem.”²⁸ Mindig a látottakat a hazai viszonyokkal veti össze, és szomorúan állapítja meg, „hogy nincs népünkhez méltó természettudományi kultúránk.”²⁹

²² Richter Aladár: *Természetbúvár* II. 161.

²³ Uo. 255.

²⁴ *Rendszeres Növénytan*. Előadja Richter Aladár tud. egy. tanár. I. 1901. 191 p.; II. 1902. 160 p. A lejegyző és kiadó Köblös Zoltán (1882–1914) utóbb főleg könyvtáros-heraldikusként működött. Egykori iskolájának, a Református Kollégiumnak ajándékozta ezt a két kötetet, jelzetük a kolozsvári Akadémiai Fiökkönyvtárban: R 111446.

²⁵ *A természettudományi kar új dékánja*. Ellenzék XXVI. évf. 165. sz. 1905. júl. 22.

²⁶ Mint tárigazgató Richter évente megírta jelentéseit az EME közgyűlései számára. Ezek azonban nemcsak az EME-gyűjtemény sorsáról, gyarapodásáról tájékoztattak, hanem Richternek – a tanügyit kivéve – egész évi munkásságáról szólnak. Itt kapunk részletes adatokat az új botanikus kert megszerzéséről is, s itt panaszkodik a nehézségekről. Ezek a jelentések 1899-től az Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos-természettudományi Szakosztályából II. sorozatában (Természettudományi szak) jelentek meg 1905-ig (1904-es jelentés). Az Értesítő megszűnte után a Múzeumi Füzetek sorozatában jelentek meg az 1905-re és 1907-re vonatkozó jelentések. Az 1906-ost nem találtuk. 1908-tól kezdve az EME Évkönyveiben jelent meg az 1908–1913 közötti sorozat, de hiányzik az 1909-re szóló jelentés. A bibliográfiák szerint minden jelentés különnyomatban is megjelent.

²⁷ Vö. a 12. jegyzettel.

²⁸ Richter Aladár: *Természetbúvár* I. 4.

²⁹ Uo. 5–6.

Ez a kétkötetes munka tekinthető Richter főművének. S egyben feljogosította arra, hogy a tapasztal-
tákból itthon minél többet megvalósítson. Intézete – mint számtalanszor elpanaszolta – szétszórva, a
város több épületében lelt otthonra. Az volt az elképzelése, hogy majd a Botanikus Kertben emeltet
külön épületet intézetének. Eleinte a Múzeumkertre gondolt.

A Mikó- vagy Múzeumkertet 1872-ben az EME-vel kötött szerződéssel vette használatba a
megnyíló egyetem, mindenkori igazgatója a növénytan tanára lett. A 14 holdas telekből mind-
össze 30 000 m²-en alakítottak ki fűvészkeretet. Istvánffi Gyula érdeme, hogy ez a kert az iskolai
fűvészkeretek szintjén felülemelkedett. Bejáratához Istvánffi szép székelykaput emeltetett. Richter
1901-től kezdve fogott a kert alakításához, s utóbb 30 000 m²-es bővítéséhez. Megépítette a
Gömör vármegyében található sztracennai sziklakapu mását, s köré telepítette az Alacsony-Tátra
növényzetét. Új melegházat építtetett irodahelyiséggel. Új növényfajokat telepített meg. Akkor
jött a váratlan fordulat: 1903 decemberében át kellett adnia a kertet a növényrendszertani tanszék
vezetőjének. Ő magának kiharcolt a Mikó-kertből egy kisebb telket „kísérleti fűvészkeret” címen.
Ide próbált berendezkedni, de két év múlva, Borbás halálát követően visszaszállt rá a teljes kert
gondja. Ekkor, 1906. július 13-i keltezéssel emlékiratot intézett gróf Apponyi Albert vallás- és
közoktatásügyi miniszterhez,³⁰ amelyben kifejtette: a múzeumkertből már amúgy is jelentős te-
rületeket elfoglaló épületekben az állattani (az egykori Mikó-villában) és a vegytani (egészen új
építmény) intézet működik, éppen a Botanikai Intézetnek nincs hajléka ott. Ha további épületeket
emelnek a kertbe, a botanikus kertet el kell onnan költöztetni egy legalább 20 hold területű új kert-
be. Ez körülbelül tíz évet vesz majd igénybe. Dönteni kell: marad-e a régi kert, vagy újat vásároltat
a minisztérium. Ez utóbbi esetben vállalja a tervek részletes kidolgozását.

Mikor 1907. július 23-án minden tiltakozása ellenére elkezdik a Múzeumkertben az Állattani
Intézet hatalmas új épületének a felhúzását, megállapítja, hogy már csak egy új botanikus kertért
érdemes harcolni. 1908 nyarán ismét emlékiratot intéz, ezúttal Wekerle Sándor miniszterel-
nökhöz.³¹ Ebben már országos szempontokat érvényesít: 1. helytelennek tartja a fővárosi bo-
tanikus kertnek a Margit-szigetre való költöztetését; 2. költségvetési kiutalást kér a kolozsvári
Botanikus Kert új területének megvásárlására; 3. szorgalmazza a fumei eladóvá vált „Villa
Giuseppe” parkjának a megvásárlását a kincstár részére. Az emlékiratot megküldi az ország-
gyűlés mindkét háza tagjainak. Érvelése legalábbis kolozsvári viszonylatban meghallgatásra
talál. Az 1909-es költségvetésben 200 000 koronát irányoznak elő a kolozsvári területvásárlásra.
1909. május 13-i keltezéssel Jancsó György rektor hirdetést tesz közzé, hogy kb. 20 holdnyi
kertet vagy kertcsoportot megvásárolna az új botanikus kert részére.³² Június 29-én

³⁰ Nagyméltóságú H[onoris] c[ausa] Dr. gróf Apponyi Albert v[alóságos] b[első] t[ítkos] t[anácsos] vallás- és
közoktatásügyi magyar kir[ályi] minister úr ő excellentiájához intézett hivatalos Emlékirat [...] a Math[ematikai]-
Természettudományi Kartól a kolozsvári Múzeum- (Botanikus) kertbe tervezett építkezések kapcsán: a kolozsvári
tud[omány]egyetemi (esetleg új) Botanikus kert jövőendő sorsa tárgyában. Kolozsvár, 1906.

³¹ Nagyméltóságú Dr. Wekerle Sándor v[alóságos] b[első] t[ítkos] t[anácsos] vallás- és közoktatásügyi magy[ar]
kir[ályi] ministerelnök és pénzügyminister úr ő excellentiájához, úgy is, mint a n[agy]m[éltóságú] ministertanács elnö-
kéhez intézett Emlékirat [...] a Székes főváros fejlesztéséről szóló törvényjavaslattal kapcsolatba hozott 1. Budapesti
botanikus kertnek a Margit-szigetre való áttelepítése; továbbá 2. a kolozsvári Tud[omány]egyetemi botanikus kert új
telkének sürgős megvásárlása és a 3. fumei „Villa Giuseppe” parkjának culturintézményként a magyar királyi kincstár
részére leendő megszerzése tárgyában. Kolozsvár, 1908.

³² *Pályázati hirdetés.* KmROL 315. fond, 52. doboz, 2157 – 1908/9. (A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem
irattárát a Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága [KmROL] őrzi, jelzete: 315. fond. Ebben az Egyetemi
Tanács irattára többé-kevésbé rendezetten dobozokba van iktatva. Az itt található iratoknál a doboz számát és az irat esetleg
feltüntetett korabeli iktatószámát közöljük.)

az ajánlatokat átküldik Richternek. Ő választja ki a Majális (ma Republicii) utca és Kert (ma Pasteur) utca közötti telekcsoporthat. Ez a következő telkeket öleli fel: 1. Holdampf Gerő Majális utca felőli 8 h 115 ö² nagyságú telke (180 000 K); 2. özv. László Józsefné telkéből 846 ö²; 3. Szentgyörgyi Molnár Emil telke 1 hold 1345 ö², 4. Dr. Davida Leó kertje 5 h 632 ö² (160 000 K); 5. Lutze Ferenc 852 ö² nagyságú területe. Összesen 17 h 33 ö² 384 000 K értékben.³³ A Davida-telek a Kert utca felől található. A két fő telek között folyik a Cigány-patak. A telkeket nem tudják azonnal kifizetni, az átadás, kiköltözés is fokozatos lesz. Két tulajdonosnál (Szentgyörgyi Molnár Emil, özv. Lászlóné) a kisajátítást is igénybe kellett venni, a pert a kúriáig viszik, de végül 1912 novemberében az ő telkeiket is bekebelezhetik. Richter 1910-es jelentésében rámutat, hogy telkeket talán olcsóbban is lehetett volna venni, de a terület természeti adottságai megérik az áldozatot.³⁴ Ő már 1910-ben kidolgozza az új kert rendezésének részletes programját, s azt a kar felterjeszti a miniszterhez.

1910. július 3-án kelt Richter „Emlékiratszerű felterjesztése” gróf Zichy János miniszterhez.³⁵ Ez a 26 oldalas, a kartól elfogadott nyomtatott tervezet nyolc mellékletben sorolja fel a kert kiépítésének szükségleteit, s a költségeket felosztja az 1911–1916 közötti időszakra. Ezekből kiténik, hogyan képzelte el az új telekegyüttes berendezését. Évi rendes dotáció és 10 évig rendkívüli dotáció biztosítását kéri. A Holdampf-féle telek Majális utcai házának az átépítését igényli igazgatói lakás és laboratórium számára. A régi Botanikus Kert átszállítható növényeinek és tárgyainak a szállítási költségeit biztosítsák. Az új kert földmunkálataira, megépítendő növényházaira, az új intézet épületének felhúzására, a botanikus múzeum fölszerelésére, a szakkönyvtár hiányainak pótlására, a kerti és intézeti személyzet kiegészítésére (új állások) kér pénzkütelést. 1913 februárjában öngazoló nyilatkozatában leszögezi, hogy ő az, „aki minden műszaki segítség nélkül, évek szünnapjainak teljes feláldozásával egymaga állította össze a Kolozsvárt létesítendő új Botanikus Kert, Növénytani Intézet és botanikus múzeum alaprajzokkal kapcsolatos részletes programját.”³⁶

A miniszter 1912 májusában közli a karral, hogy a törvényhozás újabb 84 000 koronát szavazott meg a kert kiépítésére. A minisztérium Pecz Samu műépítész műegyetemi tanárt küldi ki, hogy Richterrel tanácskozva megtervezze a kertet.³⁷ A minisztérium a vakáció idejére Richter és Walz részére 1000, illetve 600 K összeget utal ki, hogy külföldi botanikus kerteket keressenek fel. 1912. július 27-én Richter a „szégyenletesen kis összeget” visszautasítja.³⁸ A miniszter szeptember 6-án nevezi ki a kert építési bizottságát: a mindenkori dékán, Fabiny Rudolf, Apáthy István, Szádeczky Gyula és Richter Aladár kari professzorok, Pecz Samu műépítész, valamint a pénzügyminisztérium kinevezendő képviselője.³⁹ Richter 1912. november 28-án tesz

³³ Uo. 1477 – 1909/10.

³⁴ *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum növénytári osztályának 1910. évi állapotáról, vonatkozással a veszített múzeumkertet pótló új botanikus kert megalkotására.* Kolozsvár, 1911.

³⁵ Nagyméltóságú gróf Zichy János v[alóságos] b[első] t[ítkos] t[anácsos] vallás- és közoktatásügyi magy[ar] kir[ályi] miniszter úr ő Excellentiájához, Budapest, Richter Aladár [...] emlékiratszerű felterjesztése az 1909. évi áll[ami] költségvetésben elrendelt kolozsvári tud[omány]egyetemi új botanikus kertnek növényházi teleppel és intézettel kapcsolatos beruházásáról, költségeinek az 1911–1916. (illet[ve] 1920.)-i állami költségvetésekben való elosztásával. A Math[ematikai]-természettudományi Kar 1910. VI. 23-i IX. r[endes], illet[ve] VII. 4-i III. r[end]k[ívüli] üléséből. [Kolozsvár, 1910.]

³⁶ KmROL 315. fond, 52. doboz, 1945 – 1912/13. 3 verso

³⁷ Uo. 59. doboz, 1811 – 1911/12.

³⁸ Uo. 60. doboz, 2149 – 1911/12.

³⁹ Uo. 61. doboz, 46 – 1912/13.

jelentést a karnak a 17 holdnyi terület átvételéről, jelzi, hogy még 3 holdra volna szükség. A terv kidolgozásán augusztus 25. óta Pecz Samu dolgozik. A kar a minisztérium útján megsürgeti a terv elkészítését.⁴⁰ Közben Richter a telken lévő épületek átmeneti hasznosításáról is gondoskodik. Az egyikbe herbáriumokat helyez el. Itt aztán elakad a kert kiépítésének folyamata, mert kezdetét veszi Richter becsületbeli ügye. Ez azonban nem homályosíthatja el azt a tényt, hogy Richteré az érdem az „Európa-szerte párvát ritkító”⁴¹ terület megszerzéséért. Ha a botrány nem tör ki, másfél év alatt (a világháború kezdetéig) sokat haladhattak volna a kert berendezésével.

Richter 1910 után pályája csúcán érezhette magát. Ebben az évben a Magyar Természet-tudományi Társaságban választmányi tag lett, a megalakuló Magyar Adria Egyesület növény-tani szakosztálya alelnökéül választották. 1911. április 27-én pedig Istvánffy Gyula szakszerű méltatása alapján a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai sorába iktatja. Ebből a tudományos munkásságát is jellemző méltatásból érdemes idézni. A kolozsvári professzor munkássága három irányban csúcsosodik ki: „Richter a florisztika terén kezdi botanikus pályáját, hazánk érdekesebb területeinek tüzetes átvizsgálása révén a magyar flóra ismeretéhez nyújt adatokat, s nem egy vitás kérdést tisztáz ezek után. Külföldi tanulmányútja, illetve müncheni, párizsi (1891–1892) tartózkodása [...] majd egy más irány felkarolására ad Richternek serkentést. Felkarolja az egzotikumokat is, foglalkozik némely, főleg dél-amerikai érdekesebb genus összehasonlító morfológiai tanulmányozásával az útjain meglátogatott nagy herbáriumok nyújtotta anyagon. 1906–1907-ben újból alkalma nyilván hosszabb külföldi tartózkodásra, Berlinben és Grazban dolgozik, s utóbbi helyen [Gottlieb] Haberlandt mellett – mint az élet-tani anatómiának már sikereket felmutató munkatársa – teljesen ennek a diszciplinának hódol meg, s ilyen értelemben irányítja azután tanítványai működését is. Kiemelendők különösen a léggyökerek anatómiai szerkezetéről, meg a Cecropiak levélanatómiai viszonyairól írott munkái, melyek a Bibliotheca Botanica-ban jelentek meg bizonyító dokumentálással: s Richtert mint hivatott bűvart mutatják be.” A továbbiakban még szól tanári munkájáról és a rá bízott gyűjtemények gyarapításáról, majd így zárja ajánlását: „Richter Aladárt jellemzett, elismert szakmabeli tudományművelő munkássága, karöltve a felső oktatás terén a botanikának tett jó szolgálataival érdemessé teszi arra, hogy a M. Tud. Akadémia tagjai körébe fogadja, s bizvást bízom abban, hogy Richter Aladárt, ki élete s dolgozó ereje delén van, az Akadémia elismerése lankadatlan, buzgó munkásságra fogja serkenteni.” Az ajánlás függeléke 35. jórészt német nyelvű dolgozatának és 55 kötetének, különnyomatának a felsorolása. Itt kapnak helyet az Erdélyi Múzeum-Egyesület növénytáráról 1900-tól kezdve kiadott évi jelentések különnyomatai is.⁴²

A kolozsvári professzor ebben az időben az egyetem Növénytani Intézetének az igazgatója volt, e minőségében rá hárult a Botanikus Kert igazgatása is, továbbá az általa alapított Botanikus Múzeum és az egyetemi herbárium vezetése. Az állammal kötött szerződések alapján pedig egyben az Erdélyi Múzeum-Egyesület Növénytárának is az igazgatói tisztségét töltötte

⁴⁰ *Kivonat* a kolozsvári m. kir. Tudományegyetem Matematikai és Természet-tudományi Karának 1912. november hó 28-án tartott, 1912/13. tanévi III-ik (harmadik) rendes ülésének jegyzőkönyvéből. Uo. 63. doboz, 829 – 1912/13.

⁴¹ *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum növénytani osztályának 1911. évi állapotáról, vonatkozással az 1912. évi Áll[ami] Cult[us]minis[teriumi] költségvetésben szentesített új növénytani intézet és botanikus kert megvalósítására az 1913. évben és Melka Vincéről való megemlékezés.* Kolozsvár, 1912. 4. Mint e jelentésből kiderül, Melka Vince virágokat festett az intézetnek, s tőle származott az igazgatói szoba Kanitz-, Istvánffy- és Walz Lajos-portréja.

⁴² Magyar Tudományos Akadémia. *Tagajánlások 1911-ben.* Bp. 1911. 33–38. Richter könyvészete megjelent még: a Magyar Tud. Akadémiai Almanach 1915-ös kötetében: 201–220.

be. Rendszerint hat-nyolc, de néha tíznél is több tanügyi és tári-kerti alkalmazott dolgozott az irányítása alatt. A korabeli tanügyi-tudományos rendszerben egy egyetemi tanár intézetén belül teljhatalommal rendelkezett. Ő szabta ki beosztottjai munkaterét, ő rendelkezett a különböző dotációk felhasználásáról. Alig-alig ellenőrizték, mert úgy tartották, hogy aki ilyen magas pozícióba jutott, az csak a köz és a tudomány javára cselekedhet. És úgy is tűnt, hogy pár éven belül Richter professzor megvalósítja vágyát: „Európa egyik legszebb” botanikus kertjében a külön e célra felépített intézet helyiségeiben az ország legrangosabb botanikai központját fogja vezetni

Vádak, tények, bukás

1912 végén, 1913 elején a városban, majd a sajtóban is olyan hírek terjedtek, hogy Richter professzor viselkedése és intézetvezetői magatartása nem felel meg az elvárásoknak. Kegyetlenül bánik beosztottjaival, pénzügyi elszámolásai hamisak.⁴³ Rövidesen kiderül, hogy a vádak nem más terjeszti, mint tanársegéde, Szabó Endre, akit minduntalan az elbocsájtással fenyeget. Akkoriban ugyanis a tanársegédeket a kar választotta a professzor ajánlására egy vagy két tanévre. Szabó azzal vágott vissza, hogy audienciára jelentkezik a miniszternél, s ott feltárja „az intézetben uralkodó helyzetet”.

A fejleményeket Szabó így vázolja.⁴⁴ Miután 1913. január 26-án azt hallja, hogy a professzor őt el akarja bocsájtani, elhatározza, hogy felkér három tekintélyes tanárt, tegyenek igazságot. Elsőként Cholnoky Jenőhöz, a földrajztudomány tanárához fordul, s elmondja neki panaszait és az intézetben történeteket. Cholnoky arra kéri őt, hogy ne vonjon be másokat is az ügybe, ő Kosutány Ignác rektorral megbeszéli a teendőket. Másnap a rektor kéreti Valentiny adjunktusnót, majd ennek nyilatkozatai után beidézik Richtert a rektori irodába, ahol „barátságos figyelmeztetésben” részesítik, s két választási lehetőséget kínálnak fel: adja át a pénzügyek intézését és az ideiglenes vezetést Valentinynek, s ő maga vegyen ki egy hosszabb külföldi útra szabadságot, vagy pedig vállalja a fegyelmi kivizsgálást. Richter január 31-én ex katedra búcsút vesz diákjaitól, s február 9-én elutazik „délvidéki tanulmányútra”, végcélja talán Afrika lett volna. A sajtó már azt is tudta, hogy egyhamar nem fog visszatérni. Nyilván a rektor és Richter is abban reménykedtek, hogy elülnek a vádaskodások. Nem így történt.

A sajtó felkapta az ügyet. Február 4-én az Ellenzék szerkesztője felkeresi Szabót, de ő nem hajlandó nyilatkozni. 14-én Stettner Tamás, a Kolozsvári Hírlap szerkesztője bekopog a rektorhoz, és tájékoztatást kér Richter ügyeiről. Február 15-én megjelenik Stettner terjedelmes cikke a Kolozsvári Hírlapban *Vádak dr. Richter Aladár ellen* címmel,⁴⁵ s ezzel kezdetét veszi a Richter-ügy. A majdnem egész oldalt kitevő írás elején ezt olvashatjuk: „A mende-mondák futótűzként terjedtek el a városban, úgyannyira, hogy ma már társaság-béli körökben s általában

⁴³ Az egyetem történetét tanulmányozva az Egyetemi Tanács iratanyagának (KmROL 315. fond) átnézése során bukkantunk a Richter-ügyre. Ezt kiegészítette az Országos Természettudományi Múzeum (OTM) növénytári Kéziratgyűjteményének Fol. 118 sz. [Richter Aladár kolozsvári ügyének iratai 1912–1913] 78 lapos esetlegesen megszámozott anyaga. Ennek digitalizálásáért Vajda Tamás szegedi egyetemtörténésznek mondunk köszönetet. Felhasználtuk továbbá a kolozsvári napilapok híryanagát.

⁴⁴ Szabó Endre beadványa. OTM Fol 118.

⁴⁵ (st. t.): *Vádak dr. Richter Aladár ellen*. Három kérdés – Az állítólagos bűnök – A rektor nyilatkozata – Hol van dr. Richter Aladár? Kolozsvári Hírlap XIV. évf. 39. sz. 1913. febr. 15.

mindenütt egyébről sem lehet hallani, mint a Richter Aladár egyetemi tanár ügyéről.” A rektor meglepődik a vádakon, s a Botanikus Kert körüli telekspekulánsok hírkeltését okolja, a vádakat képtelenségnek tartja. Február 16-án a lap már Kosutány rektor nyilatkozatát hozza, mely szerint az Egyetemi Tanács a fennálló törvények szerint el fog járni az ügyben, s int az elhamarkodott ítéletek ellen.⁴⁶ Az újságbeli vádak közül három keltett feltűnést, és bizonyult is igaznak: Richter alaposan „megdézsmálta” az EME növénytarát, a hallgatóktól a professzor illegálisan magas laboratóriumi díjakat szedett, a növénygyűjtő és tanulmányutak számláit mind az EME-nél, mind pedig az egyetemnél elszámoltatta.

Richter a cikkről másnap Budapesten szerzett tudomást, s rögtön tanácskozott minisztériumi főtisztviselőkkel, hogy mi legyen a teendője. Hazatérve február 18-án jelentkezett a dékánál és a rektornál, s a rektor felszólítására február 20-án írásbeli nyilatkozatot tett a vádokról, s egyben fegyelmi eljárást megelőző kivizsgálást kért maga ellen. Érdemei közt említi, hogy „megteremtette a régi színház termét ma roskadásig megtöltő magyar botanikus múzeumot, melynek – ha lege artis hozzáférhetővé tétetnék a nagyközönség számára – kettő se volna párja széles Európában”. Magáról írja a műgyűjtésével kapcsolatos vádakra: „Valóban resteltem, hogy én, aki sem nem kártyázom, sem nem dohányzom, zsúrtag sem vagyok, kevésbé társasági egyén, aki a Társadalomba se jutott el soha, és a pezsgőt ivóvíz tömegében sem látta meg egyszerre soha, s oly mértékben...”, most mentegetőznie kelljen.⁴⁷ A vádak érthetően nagy visszatetszést keltettek az EME-tagok soraiban. A tárvezető professzorok becsületességében addig feltétlenül megbíztak, s az évi tárellelőrzés egészen felületesen történt. Az EME válaszmánya február 19-én tartott ülésében felszólítják a meg nem jelent Richtert, hogy adjon felvilágosítást a helyzetről. Egyben az eddigi tárvezetők (Páter Béla, Kovács Béla) mellé új tagot is kiküldenek.⁴⁸ A február 21-i EME-elnökségi ülésen újra tárgyalták az ügyet. A Kelemen Lajos titkár vezette jegyzőkönyvből kitűnik, hogy már 1906-ban felszólították Richtert, hogy ne tartson magán növénygyűjteményt, mert ezt az alapszabály tiltja. Azóta sem ellenőrizték, hogy ennek megfelelően cselekedett-e. Elhatározzák: az eddigi tárvezetők jelentést adják vissza a vizsgálóknak, s a melléjük kiküldött Menyhárt Gáspár jogászprofesszorral újra ellenőrzik a tárat. Ezt az intézkedést közölték a rektori hivattal is, de a vizsgálat eredményéről utóbb nem adtak nyilatkozatot.⁴⁹

Az Egyetemi Tanács – Richter kérésének megfelelően – február 21-én egy vizsgálóbizottságot állított fel az ügy tisztázására. Ennek tagjai: Kiss Mór jogászprofesszor, prodékán – elnök, Szádeczky Gyula geológus professzor prorektor, Kenyeres Balázs orvoskari prodékán. Másnap a rektor felhívást tett közzé mind a hét kolozsvári napilapban,⁵⁰ kérve, hogy az ügyet érintő bármilyen információt hozzanak a tudomására. Ilyen értelemben írtak a rendőrfőkapitánynak, a helyettes polgármesternek, és természetesen az EME-nek is. Felszólították Stettner újságíró, hogy nyilatkozzék a vádokról. Még 22-én Stettner felkeresi a rektort, felsorolja a vádakat, de nem hajlandó azokat írásban is letenni. Ekkorra már nyilvánvalóvá válik, hogy a hírek fő forrása

⁴⁶ *Richter Aladár ügye*. Kolozsvári Hírlap XIV. évf. 40. sz. 1913. febr. 16.

⁴⁷ KmROL 315. fond, 63. doboz. 1945 – 1912/13.

⁴⁸ *Az EME rendkívüli válaszmányi ülése*. A növénytar megvizsgálása. Kolozsvári Hírlap XIV. évf. 43. sz. 1913. febr. 20.

⁴⁹ A Kelemen Lajos titkár vezette *Jegyzőkönyv* kézírásos másolata. KmROL 315. fond, 63. doboz 1245 – 1912/13. Kelemen utóbb naplójában megjegyezte: „Szabó vádjait a számadások mind egy szóig igazolták...” Vö. Kelemen Lajos: *Napló I.* (1890–1920). Kvár 2017. 452. Az EME láthatóan nem akarta fokozni a botrányt.

⁵⁰ Szabadság, Hétfői Híradó, Kolozsvári Híradó, Ujság, Ellenzék, Esti Lap, Kolozsvári Ellenőr.

Szabó Endre tanársegéd, így őt is írásos nyilatkozattételre hívják fel. Szabó március 8-ról keltezett nyilatkozata 18 vádpontot sorol fel adatok kíséretében.⁵¹ Egy utóbbi fellebbezésben be is vallja, hogy már évek óta jegyzeteket készített Richter törvénytelennek tűnő tetteiről. Az újabb vádak néhányra: a Ferenc József út 2. sz. alatti bérházban lakásának egy szobáját összenyitatta az ott állami bérelésben lévő tárhelyiséggel, s annak egyik szobáját eleinte gyermekszobaként, majd leányszobaként használja; ha bebizonyosodik, hogy az intézetben lévő herbárium a Richter magántulajdona, akkor nem is lett volna szükség az EME-növénytár számára kibérelni a Ferenc József úti lakosztályt; a bérhelyiség konyháját és kamaráját kiadta lakásul egy intézeti szolgának, akinek a felesége ezért mosott és vasalt a családnak; a tárhelyiségeknek kiutalt fűtőfával saját lakását is fűtette; az új Botanikus Kert területén termett nagy mennyiségű almát eladatta, s abból csak kevés részt fordított vissza az intézet hasznára; a Holdampf-telken a kerítésre kiutalt drótsövényből tyúkketrecet csináltatott magának; a telken lévő kis házat megtoldatta (állami pénzen) egy szobával, s évek óta családi nyaralóul használja; ugyancsak ezen a telken tenispályát létesített magánhasználatra; az 1912 május–júniusi tanulmányút során a professzor megbízásából ő, Szabó jegyezte a kiadásokat, s ezekben főnöke számos törvénytenségre kényszerítette, s volt olyan összeg, amit az egyetemnél és az EME-nél is elszámolt; dátum szerint felsorolt hamis nyugtákat íratott alá az alkalmazottakkal, amikre ő aztán felvette a pénzt az EME-nél és az egyetemnél; minden postáját az egyetemre címezte, s ott fizette ki a küldeményeket, majd a szolgával hazaszállította azokat; a vádak megjelenése után Richter nyugták sorát semmisítette meg.

Március 24-i keltezéssel Richter is beadja az egyes vádakra a válaszáat.⁵² Nem egy esetben úgy fogalmaz, hogy az intézkedések igazgatóként jogában álltak, másokat kimagyaráz. Szemére hányja az őt megfigyelő Szabó és Pápai tanársegédeknek, hogy minden biztatása ellenére sem doktoráltak. Ehelyett őt figyelték meg. Az intézetben Péterfit kivéve mindenki ellensége volt, mert 1910. május 1-jén bevezette az „angol rendszerű munkakönyvet”, s nem tűrte a „kaszinózást” hivatali órákban.

Az egyik legsúlyosabb vád Richter ellen az EME-gyűjtemény „megdezsmálása” és saját gyűjtemény fenntartása volt. A Kolozsvári Hírlap március 6-án közli Apáthy István nyilatkozatát, hogy Richternek nincs magángyűjteménye, amit annak hisznek, az az egyetemé.⁵³ Már másnap, 7-én megjelenik ennek cáfolata *Richter Aladár és az EME* címmel. Nincs aláírva, de „A Kolozsvári Hírlap eredeti közleménye” nyilván csak Szabótól szerezhetette be napra pontos adatait. Az a–j. pontok alatt felsorolt érvekből kitűnik, hogy az egyetem központi épületének 3 szobájában elhelyezett 19 szekrényben őrzött herbárium az intézet összes munkatársa szerint a Richteré. A professzor többször kijelentette ezt, bár gyarapításuk és gondozásuk az intézeti alkalmazottak feladatkörébe tartozott. Minden lapot pecsétjével jelzett: Herbarium Professoris Dr-is Aladár Richter. Régi, 1900-tól keltezett lapokon is megjelenik ez az újabb keletű pecsét. Az 1911/12-es tanévben megvásárolt – Drezdából 32 ládában érkező – Poscharsky-féle herbáriumot sem az EME, hanem a „saját” gyűjteményébe soroztatta be.

Az ügy már olyan hullámokat vert, hogy a fővárosi lapok is érdeklődni kezdtek. A Pesti Napló Kolozsvárra küldte tudósítóját, Bródy Miksát, hogy derítsen fényt az ügyre. Bródy egy

⁵¹ KmROL 315. fond, 63. doboz 9 lapos kézirat.

⁵² KmROL 315. fond, 63. doboz. (35 p.)

⁵³ *Az EME gyűlése.* A Richter-ügy. Kolozsvári Hírlap XIV. évf. 55. sz. 1913. márc. 6.

teljes oldalt is meghaladó március 12-én közölt oknyomozó riportja jól tükrözi az ügy állását.⁵⁴ A New Yorkban és más kávéházakban is az egyik fő téma a Richter-ügy. Mindenki tud róla, de senki sem vállalja a nyilatkozat felelősségét. Még a legilletékesebb tanárségéd és a rektor sem. A rendőrségen nem szerepel az ügy, feljelentés nem érkezett. Egy „ismert nevű kolozsvári tudós” így nyilatkozik: „az a baj ebben a kissé felfűjt historiában, hogy Richtert nem szeretik a városban. Erőszakos és rideg ember; alárendeltjeivel rosszul bánik, asszisztenseit terrorizálja, kellemetlenkedik itt is – ott is. Sok ellensége van ennél fogva, akik szívesen terjesztgetnek róla mindenféle vádakot, anélkül talán, hogy azok igazak volnának.” Leginkább a magángyűjtemény fenntartását véli veszélyes tetteknek. Lényegében felmentő a cikk kicsengése.

Az egyetemi vizsgálóbizottság kiküldi egyik tagját, Szádeczky Gyulát, hogy az EME-nél tájékozzódjék a vádakkal kapcsolatban. Ő 7 pontban összegezi vizsgálata eredményeit, s egyikben sem tartja szükségesnek a további vizsgálatot. Nem szerepel a tár „megdézsmálási” ügye.⁵⁵ A bizottság az EME-től a tárra vonatkozó hivatalos jelentést nem kap. Több olyan kérdés merül fel, amelyekben nincs szabály, úgyhogy más tárigazgató professzoroktól kérnek véleményt a Richter tetteivel kapcsolatban. A háromtagú kivizsgáló bizottság jelentését április 5-én küldi át Kiss Mór elnök az Egyetemi Tanácsnak.⁵⁶ Összegzésként április 7-én az Egyetemi Tanács meghozza a lényegében felmentő 41 oldalas – nyomtatásban is közzétett – határozatot.⁵⁷ Először ismerteti a kivizsgálás előzményeit, a híreszteléseket, a kapott nyilatkozatokat, majd a vádpontokat három csoportra osztja: I. Richter igazgatóként őt meg nem illető jogokat formált; II. az új Botanikus Kert területét nem jogszerűen használta; III. közcélra rendelt összegeket, vagyoni tárgyakat saját céljaira fordított. Minden vád esetében felmentik, illetve kimondják, hogy az nem minősül fegyelmi kihágásnak. Sőt felszólítják, hogy Szabó Endre és a vádaskodó lapok ellen indítson sajtóperet. A konklúzió: „Az egyetemi tanács nem vonja kétségbe, hogy dr. Richter Aladár tanár eljárása a Növénytani Intézet rendelkezésére jutott pénzüsszegek felhasználása tekintetében nem mindig felelt meg alaki szempontból a legszigorúbb követelményeknek, de semmi esetre sem foglalja magában a hivatali kötelesség olyatén bűnös vagy vétkes megszegését, mely miatt fegyelmi eljárásnak lenne helye.”

Április 18–19-én az Ellenzék és a Kolozsvári Hírlap is közli, részben idézi az Egyetemi Tanács határozatát, s utalnak rá, hogy ezzel az ügy aligha zárult le. A határozatot április 8-án megküldik a karoknak, hogy azok tanácsulésen vitassák meg. Meglepő módon a karok nem értenek mindenben egyet a kiküldött bizottsággal, s véleményüket továbbítják a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz.⁵⁸ Ebben a helyzetben Richter már nem tehet mást, mint meghozza a végső döntést, nyugdíjazását kéri a minisztertől. Ehhez mellékeli Lechner Károly ideg- és elmeorvosprofesszor igazolását, mely szerint „neurasthenia psychotraumaticában” szenved, s hosszas pihenésre van szüksége.⁵⁹ Ennek alapján Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter felterjeszti az udvarhoz Richter nyugdíjaztatását. Akkor a professzor mindössze 45 éves volt!

⁵⁴ Bródy Miksa: *Fegyelmi egy egyetemi tanár ellen*. Pesti Napló LXIV. évf. 61. sz. 1913. márc. 12.

⁵⁵ KmROL 315. fond, 58. doboz. 1245 – 1912/13.

⁵⁶ KmROL 315. fond, 63. doboz. 1245 – 1912/13.

⁵⁷ *A kolozsvári M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem tanácsának, mint fegyelmi bizottságnak Határozata a Dr. Richter Aladár ny. r. tanár részéről önmaga ellen kért fegyelmi eljárás ügyében*. Kvár 1913.

⁵⁸ Az Esti Lap tudósítása szerint a kari tanácsuléseken a Bölcsészeti karon 4 (a 17-ből), a jogin 3 (a 19-ből), a matematikai-termesztudományin 5 (a 17-ből) tanár szavazta meg a jelentés elfogadását, az Orvosi kar egyhangúlag elutasította azt. A leginkább a közpénzek kezelésével kapcsolatos vádak alaposabb tisztázását igényelték. *Mi van a Richter-üggyel?* A nyugdíjazás és ami utána következett. Esti Lap 1913. máj. 3.

⁵⁹ Másolata: *Orvosi bizonyítvány*. KmROL 315. sz. fond, 66. doboz. 2414 – 1912/13.

Közben az ügynek egy mellékága is indul. Április 15-én értesíti Szabó Endre tanársegédet a kar dékánja, Klug Lipót, hogy a kari tanács őt vádaskodásaiért „szigorú megdorgálásra” ítélte. Továbbá tanársegédi megbízatását nem fogják meghosszabbítani, annak lejártáig is – fizetése meghagyásával – felmentik a tanársegédi szolgálattól. Az ítélet ellen 8 napon belül fellebbezhet.⁶⁰ És Szabó fellebbez is: 49 gépelt oldalt tesz ki ennek szövege.⁶¹ A karon át a minisztériumhoz felterjesztendő fellebbezés elején rámutat, hogy az őt megdorgáló határozat formailag helytelen. Nincs szabály szerint megindokolva, nincs tényállás-megállapítás, nem hivatkozik a megsértett törvényre. Említi, hogy Apáthy és Fabinyi professzorok a tanársegédeket bojkottra biztatták vele szemben. Itt vallja be, hogy a visszaélésekről nyilvántartást vezetett, de az intézet egész személyzete ismerte azokat. Az egyes vádpontokat nagyon részletezve ismerteti. Például rámutat, hogy Richter az EME herbáriumából kivett lapokról a növényeket leszedette és új lapra ragasztatva azokat saját herbáriumába sorolta. Más esetben a régi tulajdonjelzéseket egyszerűen levágta a lap széléről, s a maga pecsétjét alkalmazva azokon eltulajdonította őket.

Az ügy már oda vezetett, hogy nemcsak az egyetem jó hírnevét, de az egész magyar felsőoktatását veszélyeztette, úgyhogy a miniszter leírt az egyetemi tanácsnak május 9-én: a fegyelmi eljárás megindítását mellőzendőnek tartja „tekintettel arra, hogy dr. Richter Aladár tanár időközben nyugdíjaztatását kérte”. Ugyanakkor megállapítja: „hogy noha az egyetemi intézetek sokirányú és az intézetek működési köre szerint felette változatos szükségleteinek fedezésére szolgáló tudományos átalányok vagy az egyetemi házi átalányból kiszolgáltattott összegek felhasználása körüli eljárás minden felmerülő eshetőségére nézve megállapítva és szabályozva nincsen is, de nem is lehet: Richter tanárnak a vezetése alatt álló Növénytani Intézet adminisztrálása körül követett eljárása – bár formailag a fegyelmi eljárás alapjául nem találtatott is – nem felel meg annak a szigorú felfogásnak, melyet a jó hírnevére féltékeny és az állam és a saját szükségletei közötti határvonalat a legnagyobb minuciózitással szem előtt tartó intézeti igazgató követni tartozik.” A miniszter kilátásba helyezi, hogy a fentihez hasonló esetek elkerülésére szabályzatot fognak kidolgozni, s az egyetem ügyvitelének megvizsgálására magas rangú számtanácsost küld ki.⁶²

A határozatot közlik mind a négy karral. Az ügyet ezzel a legtöbb lap lezártnak tekintette. Egyik-másik cikk még fel is mentette a professzort. A Kolozsvári Ellenőr továbbra sem nyugodott: *A Richter-ügy. Kérdések, amelyekre nincs felelet.* Íme néhány kérdés: „Ha Richter ártatlan, miért kérte nyugdíjazását? Miért nem kért szabadságot addig, míg a sajtóbíróság is tisztára mos-ta? Egyáltalán miért tették beteggé az állítólag hazug és igaztalan vádak, amelyeknek megdőlte csak rövid idő kérdése lenne? Miért nem indított még sajtópert?”⁶³

Szabó Endre csak július 12-én kapott választ a minisztériumtól fellebbezésére. Eszerint vádaskodó hírlapi cikknek engedelem nélkül való közzétételével elkövetett fegyelmi vétség miatt jóváhagyják a megdorgálást. Állásából való felfüggesztését fizetése meghagyásával a miniszter nem tartja megengedhetőnek, mert az a szolgálati szabályzatba ütközik.⁶⁴ Ugyanakkor a miniszter Szabót kinevezte a szegedi tankerületi főigazgató mellé helyettes tanári minőségben.

⁶⁰ Kézírásos másolat a kar 806 – 1912/13-as iktatószámával. OTM Fol. 118.

⁶¹ Uo.

⁶² KmROL 315. fond, 64. doboz. 1757 – 1912/13. (VKM. 57399. sz.)

⁶³ *A Richter-ügy. Kérdések, amelyekre nincs felelet.* Kolozsvári Ellenőr 1913. máj. 19.

⁶⁴ Kézíratos másolat: a július 12-i miniszteri leiratot 18-án Klug dékán továbbítja Szabónak. OTM Fol. 118.

Előzetesen Klug Lipót dékán kérte Szabót, hogy az ügyet ne folytassa, a tankerületi főigazgató is lebeszélte esetleges perek indításáról.⁶⁵

Richter nyugdíjazását június 27-én kelt határozatával hagyja jóvá az uralkodó. A minisztérium augusztus 1-i keltezéssel közli az Egyetemi Tanáccsal a határozatot és pénzügyi vonzalmait. Érdemes részletezni. Eddigi egyetemi jövedelme folyósítását részben augusztus, részben szeptember végével beszüntetik. Ez állott évi 6000 K fizetésből, 200 K személyi pótlékból, 1600 K ötödéves korpótlékokból, 1600 K lakpénzből és 600 K családi pótlékból. Tehát évi 10000 koronából. Szeptember 1-jétől folyósított nyugdíja 6720 K, lakpénze pedig 1040 K lesz, vagyis ezután 7760 koronából kell megélnie.⁶⁶

Richter még a nyár folyamán elköltözött Kolozsvárról. Kosutány Ignác 1913. szeptember 21-én elmondott rektori beszámolójában ilyen tapintatosan búcsúztatta: „Megrongált egészsége miatt ideiglenes nyugdíjazását kérte és kapta dr. Richtert Aladár, a növénytan tanára. Az ő 12 [!] éven át ernyedetlen kitartással a növénytan tanszék körül végzett munkájának eredménye, valamint ezen tanszékre a jövőben váró nagy feladatok és alkotások nagyon is sajnálatossá teszik az ő távozását”.⁶⁷

A tanszék és az intézet vezetésével Páter Béla magántanárt bízták meg. Így az EME-növénytar helyettes igazgatói tisztsége is rá hárult, s neki kellett az egyesület tulajdonát képező herbáriumot a Richter Ferenc József úti lakásával szomszédos bérelt helyiségekből átköltöztetni az új Botanikus Kert területén álló Holdampf-féle házba. A költöztetés december 22-én ért véget: 457 darab csomagot vittek át, amit a 4 szobában 22 szekrényoszlopban helyeztek el. Ide hozták az eddig a Mikó-kert növényházának irodájában őrzött Baumgarten-féle gyűjteményt is, melyet 3 szekrény 272 rekeszébe osztottak be. A szuterénben szénégető ládákat állítottak fel, ezekkel a növénytári lapokat fertőtlenítették.⁶⁸

A Matematika-Természettudományi Kar egyhangú meghívás alapján akarta a tanszéket betölteni, s megbízták Apáthy István és Fabinyi Rudolf professzorokat, hogy keressék fel Istvánffi Gyulát, s ajánlják fel neki a katedrát. Miután Istvánffi kitért a meghívás elől, pályázatot írtak ki, amelyre heten jelentkeztek, s közülük Richter legjobb tanítványát, az egyetem magántanárát, Györffy István löcsei főreáliskolai tanárt javasolták első helyen a kinevezésre.⁶⁹ Györffy kinevezését 1914. július 9-én írta alá az uralkodó. Alig kilenc nap múlva kitört az első világháború, s így a további fejlesztésekre, a Botanikus kert kiépítésére már nem volt lehetőség.

Pozsonyi reménységek

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. december 1-jén törvényjavaslatot terjesztett a magyar országgyűlés elé, amelyben két új egyetem felállítását javasolta a már meglévő budapesti és kolozsvári mellé. Miután az országgyűlés elfogadta a törvényt, az uralkodó 1912. július

⁶⁵ Szabó Endre levele Moesz Gusztávhoz Sűmegről 1921. aug. 18-án keltezve. OTM Fol. 118.

⁶⁶ KmROL 315. fond, 66. doboz. 2398 – 1912/13. Összehasonlításl: akkoriban egy adjunktusi fizetés 2400 K körül mozgott, amihez még lakpénz adódott.

⁶⁷ *Rektori beszámoló beszéd.* Mondotta 1913. szeptember hó 21-én Dr. Kosutány Ignác, mint az egyetem kormányáról lelépő 1912/13 tanévi rector. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Kolozsváriensis anni MCMXIII–XIV. Fasciculus I. 5–19.

⁶⁸ Páter Béla: *A növénytar jelentése.* Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyve 1913. 42–45.

⁶⁹ Nagy-Tóth Ferenc – Fodorpataki László: *i. m.*

7-én szentesítette azt. Mind a debreceni, mind pedig a pozsonyi egyetemet fokozatosan akarták kifejleszteni, úgyhogy nem indult be egyszerre valamennyi kar, mint az 1872-ben Kolozsvár esetében történt. Benyomásunk szerint Richter Aladár főleg azért költözött Pozsonyba 1913 nyarán, mert azt remélte, hogy a felállítandó egyetem keretében ő is valamilyen szakjába vágó tisztséghez, esetleg egyenesen tanszékhez jut. Emellett arra is kellett gondolnia, hogy kiskorú gyermekeit tovább taníttathassa. Nem kizárt, hogy őt vagy feleségét rokoni szálak vonzották az egykori koronázó városba. A fővárost már azért is kerülhette, mert ott nem csak a hivatalosságok tudhattak ügyéről, a sajtó is többször foglalkozott vele. Az 1913/14-re kiadott kolozsvári egyetemi Almanach már „kiérdemesült tanár”-ként veszi nyilvántartásba. Címe: Pozsony, Kisfaludy utca 14. szám.

Itteni törekvéseiről csak a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanácsülési jegyzőkönyveiből tudunk meg néhány adatot. Úgy látszik, a miniszter megkönyörült a már négy éve tétlenségre ítélt professzoron, s megbízta a botanikus kert programjának kidolgozásával. Erről az Egyetemi Tanács 1917. május 23-i ülésén vesz tudomást.⁷⁰ Tény, hogy az akkori országban senkinek sem volt Richternél nagyobb tapasztalata, több előtanulmánya botanikus kertekkel kapcsolatban. Valószínűleg ennek kapcsán dolgoz ki 1917-ben egy Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszterhez intézett emlékiratot „a pozsonyi Ligetnek az Erzsébet Tudományegyetem botanikus kertjévé s egyben a pozsonyiak »Jardin des Plantes«-jává való átalakítása tárgyában”. A 8 oldalas nyomtatott emlékirat bevezetőjében így jellemzi magát: „Egyéni érdeket soha nem tekintve *elsőnek szállottam síkra* a magyar botanikus kert s botanikus múzeum miatt, és nem öndicsekvés, de egyszerű valóság, hogy amióta Magyarország fennáll, más botanikus professzor sem küzdött ki soha 20 kat. holdnyi, s tájképi szépségekben bővelkedő területet botanikus kert számára, mint én a kolozsvári Házsongárd lejtőin”.⁷¹ Ugyanezt az emlékiratát németül is közzéteszi.⁷² Valószínűleg ennek az emlékiratnak a felterjesztéséről határoz 1918. május 16-án a pozsonyi Egyetemi Tanács.⁷³

Egy másik nyomtatott, 6 oldalas emlékirata „a pozsonyi »Istropolitana–Elisabethiana« m. kir. tudományegyetem mezőgazdasági és kereskedelmi fakultása érdekében” született 1918. január 5-i keltezéssel.⁷⁴ Ebben arra utal, hogy Kolozsvárt újra felmerült a Gazdasági Akadémia fakultáskénti összekapcsolása az egyetemmel. Erre különben ő tett először javaslatot. Pozsony esetében a magyaróvári Gazdasági Akadémiát lehetne bekebelezni. Számos érvet hoz fel, milyen haszonnal járna egy „természettudományi és mezőgazdasági fakultás” felállítása. A szövegben így nevezi meg a kart, a címben más megnevezés szerepel. Mindenesetre egy ilyen jellegű karnál ő is valamely beosztásra számíthatott. Akkor még nem sejthette, hogy alig másfél év múlva a világháborút követően az egyetem teljes tanári karát elbocsájtják.

⁷⁰ *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Egyetemi Tanácsa tanácsülési jegyzőkönyveinek napirendi pontjai 1914–1943. Szerkesztette és összeállította: Sztana-Kovács Adrienn. PTE Egyetemi Levéltár, Pécs 2014. (a továbbiakban: Pozsonyi jegyzőkönyvek.)* 30.

⁷¹ *A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m[agyar] k[irályi] miniszter úrhoz intézett Emlékirat* Prof. Dr. Richter Aladár, a Magyar Tud[ományos] Akadémia tagjától a pozsonyi Ligetnek... Pozsony, 1917.

⁷² *Denkschrift an Se[ine] Excellenz den Herrn Minister für Kultus und Unterricht im Interesse der Umwaldung...* Pozsony, 1917.

⁷³ *Pozsonyi jegyzőkönyvek* 37.

⁷⁴ *Emlékirat a pozsonyi „Istropolitana–Elisabethiana” m[agyar] kir[ályi] tudományegyetem mezőgazdasági és kereskedelmi fakultásának érdekében.* Pozsony 1918.

A pozsonyi, majd pécsi tanácsulések ismételten foglalkoznak a Poscharsky-féle hagyaték Richter közvetítette megszerzésével. Gustav Adolf Poscharsky (1832–1915) drezdai főkertész-botanikus jeles német növénygyűjtő volt. Nyugdíjaztatása után gyűjteménye jó részét eladta. Richter 2000 koronáért vásárolta azt meg. 16 ládában küldték Kolozsvárra.⁷⁵ Richter utóbb magántulajdonként visszaigényelte, de nem kapta meg. Úgy tűnik, hogy még maradt értékes anyag az özvegnél. Ennek megvásárlására tett javaslatot a professzor 1918-ban. Márciusban már a minisztérium 2458 koronát utal ki a hazaszállítás költségeire. A háborús viszonyok miatt a szállítás késhegett, mert 1921. december 21-én Richter az éppen Budapesten működő Egyetemi Tanácshoz folyamodik a hagyaték szállítási költségeinek kiutalásáért.⁷⁶ 1922. február 22-én a tanács felterjesztést intéz a minisztériumhoz, amelynek eredményeként az április 26-i jegyzőkönyv szerint megtörténik a kiutalás, sőt az átvétel módozatáról is határoznak.⁷⁷ 1923. február 28-án újra tárgyalnak a Poscharsky-gyűjteménynek Richtertől való átvételéről.⁷⁸ Augusztus 30-án arról értesülünk, hogy többszöri felszólítás ellenére sem adta át Richter a gyűjteményt. A már Pécsre költözött egyetem 1926. március 24-én jelentést hallgat meg a Poscharsky-féle botanikai gyűjtemény átvétele tárgyában.⁷⁹ Erre – úgy tűnik – csak Richter halála után kerül sor, mert 1927. szeptember 21-én nyilvánít a tanács köszönetet Gorka Sándor egyetemi tanárnak a hagyaték Pécsre szállításáért.⁸⁰ Még azon évben, november 20-án a Richter család kártalanításáról is hoznak határozatot. 1930-ban a hagyatékot leltározzák. Majd 1931. január 28-án arról szól egy előterjesztés,⁸¹ hogy a teljes Poscharsky-gyűjteményt ismeretlen tettes elsikkasztotta.

Pozsonyi évei alatt, bár aligha állott rendelkezésére kutatásra alkalmas felszerelés, Richter folytatta tudományos munkálkodását, vagy legalább is befejezte még Kolozsvárt megkezdett tanulmányait. 1918-ig évente egy-két tanulmányt közölt magyar és német nyelven. Erre is tekintettel lehettek, amikor az 1856-ban alapított pozsonyi Orvos-Természettudományi Egyesület másodelnökévé választották.

Az utolsó próbálkozás Budapesten

Az új csehszlovák állam a prágai nemzetgyűlés határozata nyomán 1919. július 31-én fosztotta meg állásuktól a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem tanárait. Akik még Pozsonyban tartózkodtak, Budapestre menekültek. Ekkoriban költözhetett a magyar fővárosba a Richter család is. Új címük a budapesti VIII. kerületi Népszínház utca 32. szám lesz.

Richter Aladár azt remélhette, hogy a világháború majd a vörös terror évei után megfeledeztek az ő kolozsvári botrányáról. Mi több, az új „politikai kurzus jelszavait felhasználva magát politikai áldozatnak” tüntette fel hírlapi cikkekben és a pesti egyetemen is.⁸² Elérte,

⁷⁵ Péterfi Márton jelentése a kar dékánjának 1913. szept. 17-ről keltezve; továbbá Szabó Endre jelentése szept. 19-ről keltezve. OTM Fol. 118.

⁷⁶ *Pozsonyi jegyzőkönyvek* 68.

⁷⁷ Uo. 70.

⁷⁸ Uo. 76.

⁷⁹ Uo. 100.

⁸⁰ Uo. 112.

⁸¹ Uo. 114.

⁸² M[agyar] N[emzeti] M[úzeum] Növénytarában tartott megbeszéléskor előterjesztve. Bp. 1921. aug. 7. de. 8 ó. felcímű, aláíratlan elég kusza fogalmazvány. OTM Fol. 118. 244/14. sz.

hogy a Bethlen-kormány 1921. április 14-én kinevezett vallás- és közoktatásügyi minisztere, Vass József katolikus teológiai tanár kinevezze őt augusztus 6-án a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárához a Poscharsky-gyűjtemény rendezését jelölve meg főfeladatául. Ennek híre mozgósította mindazokat, akik Kolozsvárt egykor beosztottjai voltak, s mindenekelőtt Szabó Endrét, aki ekkor már a sümegi Állami Reáliskolában tanított.

Szabó augusztus 18-án levélben fordult Moesz Gusztávhoz, a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára igazgató óréhez, közölve, hogy szívesen ad felvilágosítást az állásba került „gyomvirágról”, aki addig sem tisztázta per útján becsületét. Egyelőre a Richter-ügy aktáiból küld egy válogatást.⁸³

Ugyanezzel a dátummal keltezi Győrffy István professzor nyilatkozatát. Bevezetőben rámutat: „eme vizsgálatnak az adatai az ítélezésre hivatott, kiküldött bizottság, ill. egyetemi tanácsnak nemcsak a legnagyobb fokú jóakarataról, hanem arról is tanúskodnak, hogy a meghozott határozat az egyetem kötelékébe tartozó professzort, a kollégát, annak családját és végeredményben magát az Egyetemet igyekezett a lehetőség szerint olyan helyzetbe hozni, amely ezt az ügyet a nyilvánosság előtt *nagyobb megbotránkozás* nélkül fejezze be”.⁸⁴

A továbbiakban Richter távozásának utóeseményét írja le. A professzor a kultuszminisztérium útján tőle visszakövetelte az intézetben maradt személyi tulajdonait: könyveket, a Richter- és Poscharsky-féle növénygyűjteményeket, tárgyakat, bútorokat. Ezt nyugodtan tehetette, mert távozása előtt a 13 évi igazgatósága minden igazoló iratát elégettette. A visszakövetelt könyvekről sikerült megállapítani, hogy azokból Richter a Borbás pecsétjét kivágta, és a sajátját ütötte beléjük. Tehát nem szolgáltatathatók vissza. A Richter-gyűjteményről is kiderült, hogy állami pénzen szerzett növények állami alkalmazottakkal hivatalos órákban állami papírra felragasztott példányaiból áll, továbbá az Erdélyi Múzeum-Egyesület herbáriumának körülbelül kétszázezer ellopott és újra lepecsételt lapjából. Egyedül a Poscharsky-gyűjteményt véleményezte úgy, hogy amennyiben Richter a minisztérium előtt bebizonyítja tulajdonjogát, az neki kiadható. Ezt azonban nem tette meg.

További törvénytelenégekről ad nyilatkozatot Jávoroka Sándor múzeumi igazgató,⁸⁵ Kriksfalussy István főgimnáziumi tanár⁸⁶ és Zsák Zoltán, a budapesti Vetőmagvizsgáló Állomás adjunktusa.⁸⁷ Kriksfalussy így kezdi nyilatkozatát: „kijelenthetem, hogy engemet csak kellemetlen emlék fűz ahhoz az évhez, amelyet vezetősége alatt töltöttem. Volt professzorom fellépése alkalmazottaival szemben nyers, indulatában szélsőséges és igaztalan volt.” Ezután következnek a „bűnök”. Zsák Zoltán, Richter egykori preparátora nyolc pontba szedve mutatja be a törvénytelenégeket. A legmeglepőbb: „abban a Növénytani Intézetben, amelyről azt tanította, hogy »Ez az intézet – templom, s a benne levő asztal – oltár«, bizonyos napok estéin rendőri felügyelet alatt álló nőket fogadott, s ezt a ténykedését rövidebb-hosszabb időközökben éveken át gyakorolta”.

Már a kinevezés másnapján, 1921. augusztus 7-én reggel 8-tól a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárában megbeszélést tartottak, s azon elhangzott egy „előterjesztés”, melynek négyoldalas kézírásos fogalmazványa fennmaradt. Ez tíz pontban foglalja össze a Richter ellen

⁸³ Uo. 244/16. sz.

⁸⁴ Győrffy István hivatalos egyetemi fejléccel küldött gépelt levele A Magyar Nemzeti Múzeum Nagytekinetű Igazgatóságának. Pecséttel ellátva és két tanúval aláírva. Uo. szám nélkül

⁸⁵ 1921. szept. 10-ről keltezte és két tanúval aláírva. Uo. szám nélkül

⁸⁶ 1921. okt. 5-ről keltezte. Uo. szám nélkül

⁸⁷ 1921. okt. 8-ről keltezte. Uo. 244/23. sz.

felhozott vádak, s különösen azt hangsúlyozza, hogy a kolozsvári professzor elmulasztotta a törvényes igazságszolgáltatás eszközével, sajtóperek útján tisztázni magát, sőt az utóbbi időben „hangos handabandázással” magát politikai áldozatnak tünteti fel. Ezek alapján megállapítható, hogy Richter párbajképtelen, erkölcsi halott. Még ideiglenes beosztása is a növénytárhoz lehetetlen. Nem is biztosítottak számára íróasztalt, a fizetését azonban folyósították.

Feltételezhetően a fentebb említett nyilatkozatok beérkezése után állították össze az *Adatok dr. Richter Aladár egyetemi tanár természetrajzához* című – valószínűleg a minisztériumba is eljuttatott – másfél oldalas gépelt szöveget.⁸⁸ Ez tömörebben, a melléletekre hivatkozva 12 pontban foglalja össze a törvénytelenégeket. Befejező megjegyzése: „A másolatban mellékelt okmányok eredeti példányai a M. N. Múzeum növénytani osztályában, mégpedig dr. Jávorka Sándor osztályigazgatónál vannak letéve”. Ez az okmánygyűjtemény található most az Országos Természettudományi Múzeum Kézirattárában.

Minden tiltakozás ellenére Richter a múzeum alkalmazottja maradt, s csak az új kultusz-miniszter, az 1922. június 16-án kinevezett Klebelsberg Kunó gróf idején, szeptember 22-én született meg a minisztériumi döntés, mely hatályon kívül helyezi az alkalmazásra vonatkozó miniszteri határozatot „a Méltóságod ellen folyó eljárás befejezéséig”.⁸⁹ Ezen bizonyára az érthető, hogy amíg Richter törvényesen tisztázza becsületét. Erre azonban nem került sor.

A hátralévő években egyetlen jelentősebb kiadványa jelent meg Richternek professzortársai és támogatói halálát követően *A természetbúvár Apáthy István kortörténeti jelentősége a tudományban és politikában* (Bp. 1923) címmel.

A kiengesztelő halál és emlékezete

Richter Aladár halála a családi gyászjelentés szerint 1927. június 11-én reggel 1 órakor hosszú, súlyos betegség után következett be. Mindössze 59 évet élt. Felesége és öt gyermeke gyászolta. Június 13-án délután temették a Kerepesi temetőbe. Az 51. parcellában lévő sírja ma védettnek számít. Ravatalánál az MTA nevében Fröhlich Aladár igazgató tag és osztálytitkár mondott beszédet.⁹⁰ Ebben rámutatott, hogy tizenhat éven át volt az akadémia tagja, saját összeállítására szerint 294 tudományos közleménye jelent meg, de nyilvántartotta a vezetésével tanítványaitól írt dolgozatokat is, így a teljes szám 400 körüli. Terve volt egy minden modern igénynek megfelelő nagyszabású, országos növénykert és intézet felállítását, de ebben a külső körülmények megakadályozták.

A Magyar Természettudományi Társulat Növénytani szakosztályának a június 15-én tartott 305. ülésén Degen Árpád elnök búcsúztatta.⁹¹ Vázolta pályakezdetét, majd kiemelte, hogy „az ő idejében intézete volt talán hazánknak legjobban felszerelt botanikai intézete. Mint professzor az anatómiai-fiziológiai, inkább azonban az anatómiai iránynak volt képviselője, aki a kolozsvári Apáthy-féle tradíciókat iparkodott átültetni a botanikába.” Különösen a mikroszkópos

⁸⁸ Uo. 244/24. sz.

⁸⁹ Kézirat másolat. Az elbocsajtás indoklása: „A Györffy István egyetemi nyilvános r[endes] tanár részéről Méltóságod ellen emelt vádak alapján...”

⁹⁰ Akadémiai Értesítő XXXVIII. Bp. 1927. 208–209. Újraközölve: *Százhuszonöt éve nyílt meg a kolozsvári tudományegyetem*. Emlékkönyv. [Összeállította Gazda István.] Piliscsaba 1997. II. 312.

⁹¹ Botanikai Közlemények XXIV(1927). 1927. 1–2. sz. 207–208.

kutatás és a leletek rajzban történő rögzítése volt erős oldala. „Ő maga kitűnően, mondhatni művészi készséggel tudott rajzolni, s a rajzban való készséget megkövetelte tanítványaitól is.” Megemlékezését e szavakkal fejezi be: remélem, „hogymost, midőn a mindent kiengesztelő halállal állunk szemben, még Szakosztályunk ama tagjai is, kiket valaha megbántott, hozzájárulnak indítványomhoz, hogy a megboldogult családjának a Szakosztály nevében is” részvétet nyilvánítsunk.

A kolozsvári napilapok szintén megemlékeznek Richter haláláról. Az *Ellenzék* szerkesztője így kezdi rövid híradását: „Meghalt Richter Aladár professzor, akinek egyetemi karrierjét egy könnyelmű inkorrekttség tette tönkre.”⁹² Az éppen utolsó évfolyamában járó *Ujság* terjedelmes életrajzot közöl a *Meghalt Richter Aladár; a kolozsvári régi botanikus kert megteremtője* kövér betűs cím alatt.⁹³ Ebből az világlik ki, hogy a Szinnyi életrajzgyűjteményét felhasználó segédszerkesztőnek fogalma sincs arról, melyik a régi és melyik az új botanikus kert, s Erdészeti Múzeum-Egyletről ír Erdélyi helyett.

Tíz évvel később a Keleti *Újság* arról tudósít, hogy vasárnap délután apja sírjánál a Kerepesi temetőben megmérgezte magát Richter Aladár 40 éves Anna (Aranka?) lánya. Túlélte.⁹⁴ 1941 áprilisában Richter Aranka nosztalgikus cikket ír az *Ellenzék*be édesapja emlékére: *Képek a régi és az új kolozsvári botanikus kertből*. Egy budapesti hetilap a kolozsvári képek mellett említi édesapja nevét, s ez adja kezébe a tollat: „Elfogott a meghatottság, mert élénken él bennem a boldog, békebeli Kolozsvár, a gondtalan otthon és a szép gyermekkor, amelynek kerete a botanikus kert volt.” A továbbiakban felidézi édesapja küzdelmét a kert létrehozásáért.

A tudós világ sem feledkezhet meg Richter teljesítményéről. Györfly István szegedi rektorként 1929 őszén *Kolozsvár botanikai múltja* címmel tartja meg vetítettképes székfoglaló előadását.⁹⁵ Ebben, igen gyakran Richter korábbi összegzésére is hivatkozva vázolja fel a város botanikai intézményei történetét és állít emléket növénytan-professzorainak. Richterről nagyon tömören így ír: „Istvánffi utódja. Kiváló organizátor. Új fűvészkert alapítója. A Bot[anikai] Múzeum megalkotója, a Tauschfereinokkal⁹⁶ folytatott nagy csere megalapozója. A házsongárdi új telek szerzője. Megteremtette az intézet tudományos dolgozási lehetőségét, modern eszközöket verekedett ki intézetének. Élete nekiívelését láttam 5 évig tartó asszisztenskedésem idején. Derékba tört, szép tehetségéért – kár.” Mintha nem is ő lett volna a koronatanú Richter 1921-es megbélyegzésénél!

Az 1940 ősztől újra a Ferenc József Tudományegyetemhez tartozó Majális utcai Botanikus Kert igazgatója, berei Soó Rezső a kert egy sétányát Richter Aladárról nevezi el.⁹⁷ Richter nevét különben egy növény is őrzi: *Soldanella Richteri*.

Richter professzor emléke fokozatosan kitisztul, bűnügye feledésbe merül.

⁹² *Ellenzék* XLVIII. évf. 131. sz. 1927. jún. 16.

⁹³ *Ujság* XXIX. évf. 131. sz. 1927. jún. 15.

⁹⁴ *Megmérgezte magát néhai Richter Aladár dr. egyetemi tanár leánya*. Keleti *Újság* XXI. évf. 30. sz. 1938. febr. 9.

⁹⁵ Györfly István: *Kolozsvár botanikus múltja*. I. h.

⁹⁶ Tauschferein (ném.) – csereegylet (ezek főleg német egyetemek keretében működtek szakkönyvek, különlenyomatok, növénytári anyag nemzetközi cseréjét elősegítve).

⁹⁷ Berei Soó Rezső: *A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Rendszeres Növénytani Intézete és Növényföldrajzi Intézete, Botanikus Kertje és Múzeuma, valamint az Erdélyi Nemzeti Múzeum Növénytára 1941-ben*. Különlenyomat a *Scripta Botanica Musei Transsilvanica* I(1942) kötetéből. 65–76.

1998-ban a kolozsvári egyetem két tanára összegzi a kolozsvári egyetemi növénytani oktatás történetét.⁹⁸ Ebben nyilvánvalóan ki kellett jelölni Richternek is a helyét. Kiemelik, hogy olyan mintaszerű bútorzatot készíttetett B. Bak Lajos cégével a muzeális anyagnak, hogy azt még az 1970-es években is használták. Jól felszerelte a laboratóriumokat, a könyvtár részére 35 szakfolyóiratot járatott. A Mikó-kert az ő idejében „virágkorát” élte. Sikerült megvásároltatni a 20 holdas új Botanikus Kert területét. Richter „botrányos leváltását” 1912-re teszik. (A botrány mibenlétéről egy szót sem írnak.)

Legújabbán Pifkó Dániel dolgozta fel a dualizmus kori magyar botanikai élet történetét.⁹⁹ Ebben is pozitív értékelést, több érdemet találunk, s a megállapítást, hogy „karrierje kettétört”.

Összegzés

Richter Aladár a kolozsvári, de talán az egész dualizmus kori magyar egyetemi oktatás legellentmondásosabb egyénisége. Iskolás korától kezdve a növényekért rajong. Egyetemi diplomája megszerzése után a korabeli állami ösztöndíj-rendszernek köszönhetően Európa szinte valamennyi számottevő botanikai központját bejárja, külföldön képezi magát. Itthon pár évi középiskolai tanárkodás után nagyon fiatalon, mindössze 32 évesen egyetemi tanszékhez, intézetigazgatói besoroláshoz jut. Csodával határos módon kifejleszti intézetét. Múzeumot és laboratóriumokat teremt. Diákjaival szemben – talán túlzottan is – igényes. Egy tehetséges botanikus nemzedéket indít el a pályán. Mikor belátja, hogy a régi botanikus kert már nem fejleszthető tovább, kiharcolja egy új, gyönyörű helyen fekvő, tágas terület megvételét fűvészkert céljaira. Berendezésére már nem jut ideje.

Ez a felfelé ívelő pálya, melyet a szakegyesületek és az Akadémia is elismernek, oda vezet, hogy az 1910-es évekre elveszti józan ítélőképességét. Ahogy mondják: fejébe száll a dicsőség. Nem tesz illő különbséget az állami, egyesületi és saját vagyona között. Beosztottjait győtri, személyes szolgálatára használja. Zavaros pénzügyi elszámolásai már a család gyanújába keverik. Végül egyik sarokba szorított tanársegéde elindítja az ellene irányuló vádak lavináját, amelyek szinte mind beigazolódnak. A kollégák, az egyetem, a minisztérium igyekezik felmenteni a vádak többsége alól. Végül csak a nyugdíjazás nyújt számára menekvést. Ez pedig pályája derékba törését jelenti. Utóbb önmaga rehabilitációjára tett kísérletei kudarcba fulladnak. Mondhatni élete végéig megbélyegzetté válik. Csak évekkel halála után kezdik ismét felismerni és emlegetni érdemeit.

⁹⁸ Nagy-Tóth Ferenc – Fodorpataki László: *i. m. i. h.*

⁹⁹ Pifkó Dániel: *Botanikai élet a dualizmus kori Magyarországon (1867–1918)*. Botanikai Közlemények 105 (2018). 2. sz. 179–222.

The Richter-Case. A Scholar's Way up to Moral Fall

Keywords: Aladár Richter, university, Botanical Institute, Botanical Garden, Kolozsvár/Cluj, Transylvanian Museum Society, science, fraud

Following his university studies in botany at Budapest, Aladár Richter (1868–1927) had the opportunity to visit all the important botanical institutes and gardens from Europe. In 1899 he was promoted professor of botany at the Kolozsvár/Cluj Franz Joseph University. He reorganized the Botanical Institute and the old Botanical Garden of the town. He created a Botanical Museum and a rich Herbarium. But he was extremely severe with his students and assistants. In 1910, he managed to have a new territory bought by the state at a very suitable place for a new University Botanical Garden. He was elected member of the Hungarian Academy of Sciences and several botanical associations. He was the head of the Botanical Section of the Transylvanian Museum Society. Though he had many merits his financial accounts were not quite correct, he expropriated pieces from the Herbarium of the Museum Society, he obliged his assistants to serve his own personal purposes. One of his assistants, Endre Szabó made public these things in newspapers. The control commission of the university declared him not guilty, but he did not dare to prove it by means of a legal action. He rather got retired at the age of 45. Later he tried to get some jobs in his field in Pozsony/Bratislava, then in Budapest, but he was refused everywhere. The scientific community considered him guilty.